

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 2 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 2

TOSHKENT-2020

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазаева Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Бобожонова Дилором ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДА ФАШИЗМ УСТИДАН ҚОЗОНИЛГАН ФАЛАБАГА ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИНИНГ ҚЎШГАН ҲИССАСИ.....	4
2.Ерметов Аваз ЎЗБЕКИСТОН ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ КАДРЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШИ ХУСУСИДА (1946-1980 ЙИЛЛАР).....	12
3.Азизов Тухтамиш ЭКОЛОГИК ХАВФСИЗЛИК: ЭКОЛОГИЯ СИЁСАТИНИНГ БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТИГА ОИД АЙРИМ ИЛМИЙ МУЛОҲАЗАЛАР.....	20
4.Вахтийорзода Ойдinhon O'ZBEKISTONDA GEOLOGIYA FANINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI (XX ASRNING 20-80-YILLARI).....	29
5.Илҳомов Зиёвутдин ХОРАЗМ ТАРИХНАВИСЛИК МАКТАБИ ВА ЎТАМИШ ҲОЖИНИНГ ОҒЗАКИ ТАРИХ ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	39
6.Отамуротова Робияжон, Матяқубов Тойиржон AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUVINING O'ZBEKISTONDA O'RGANILISHIGA MULOHAZALAR.....	47
7.Тошов Камолиддин ФАЛАБАГА ҚЎШИЛГАН МУНОСИБ ҲИССА.....	53
8.Темирова Машхура СОВЕТ ҲУКУМАТИ ДАВРИДА РАДИОНИНГ КОММУНИСТИК МАФКУРА ТАРҒИБОТИ ВОСИТАСИГА АЙЛАНТИРИЛИШИ.....	59
9.Хидиров Фозил ЯНГИЛАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОН ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ҲАЁТИДА ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ВАЗИФАЛАРИ.....	72
10.Усманова Зулфия, Тишабаева Лола XX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЧОРАГИДА МАРФИЛОН ИПАКЧИЛИК САНОАТИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.....	79
11.Тошбоев Фурқат, Хамраев Ғайрат ЎЗБЕКИСТОНДА АРХЕОЛОГИЯ ФАНИНИНГ РИВОЖИГА ДОИР (XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....	85
12.Наимов Исмат АҲМАД ДОНИШНИНГ ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИ ХУСУСИДА.....	92

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Темирова Машхура Мухаммадаминовна,
Қўқон Давлат педагогика инситути ўқитувчиси

СОВЕТ ҲУКУМАТИ ДАВРИДА РАДИОНИНГ КОММУНИСТИК МАФКУРА ТАРҒИБОТИ ВОСИТАСИГА АЙЛАНТИРИЛИШИ

For citation: Temirova Mashkhura Mukhammadaminovna. Transforming radio as a means of propagating communist ideology during the soviet era. Look to the past. 2020, vol. 2, issue 3, pp. 59-71

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-2-8>

АННОТАЦИЯ

Мақолада республика радиоси партия коммунистик ғояларини тарғиб қилишдаги фаолияти масалалари ёритилган. Шунингдек, радионинг республикада совет ҳукумати олиб борган сиёсатини тарғиб қилишдаги асосий восита бўлганлиги ва бунинг ҳалқ онгига таъсири тўғрисидаги маълумотлар мавжуд. Республика радиоси орқали ҳар куни эфирга бериб борилган эшиттиришлар коммунистик партиянинг ғояларига мос тарзда тузилганлиги шу даврда чоп этилган газеталардаги дастурлар орқали таҳлил этилган.

Калит сўзлар: радиоэшиттириш, радиодастур, партия, коммунистик, тарғибот, социалистик, радиогазета, эфир.

Темирова Машхура Мухаммадаминовна

Преподаватель Кокандского государственного педагогического института

ПРЕВРАЩЕНИЕ РАДИО КАК СРЕДСТВО ПРОПАГАНДЫ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ИДЕОЛОГИИ В СОВЕТСКОЕ ВРЕМЯ

АННОТАЦИЯ

В статье освещается деятельность республиканского радио по пропаганде коммунистических идей партии. Также есть информация, что радио было основным инструментом в продвижении советской политики в республике и ее влиянии на

общественное сознание. Анализируя газеты того периода, можно увидеть, что ежедневные передачи на республиканском радио были сделаны в соответствии с идеями Коммунистической партии.

Ключевые слова: радиовещание, радиопрограмма, партия, коммунист, пропаганда, социализм, радио, газета.

Temirova Mashkhura Mukhammadaminovna
Teacher of Kokand State Pedagogical Institute

TRANSFORMING RADIO AS A MEANS OF PROPAGATING COMMUNIST IDEOLOGY DURING THE SOVIET ERA

ABSTRACT

The article covers the activities of the republican radio in propagating Communist ideas of the party. There is also information that radio was the main instrument in promoting Soviet policy in the republic and its impact on public consciousness. Analyzing the newspapers of that period, it is possible to see that the daily broadcasts on Republican radio were made in accordance with the ideas of the Communist Party.

Index Terms: radio broadcasting, radio program, party, communist, propaganda, socialist, radio, newspaper.

1. Долзарблиги:

Аҳолининг ахборотга бўлган эҳтиёжи ҳамда ҳукуматнинг олиб борган сиёсати ва барча бошқа соҳалар ҳақида доимий ахборот етказиб беришда, совет тузуми шароитида деярли ягона ахборот манбаи - радио мислсиз катта аҳамият касб этди. Аммо бугунги кунда фан-техника тараққиёти кун сайин шиддат билан ўсиб бормоқда. Шу жумладан радио ҳам ўрганилган даврга нисбатан жуда катта ютуқларни қўлга киритди ва кенг имкониятларга эга бўлиб бормоқда. Шунга қарамадан радио интернет имкониятларидан фойдаланиш жиҳатидан ортда қолмоқда. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, радио бошқа оммавий ахборот воситаларига нисбатан кўпгина қулайликларга эга бўлиб, унинг бу қулайликларидан аҳолининг жуда кам қисми фойдаланмоқда. Шу сабабга кўра, радионинг XX асрнинг ўтган 70 йили мобайнидаги хизматларини тарихийлик жиҳатдан илмий асосда ёритиш унинг бугунги кундаги аҳамиятини оширади.

2. Методлар:

Ўзбекистонда радионинг вужудга келиши ҳамда унинг фаолиятига доир тадқиқотларни икки гуруҳга бўлиш мумкин. тарихчилар ва филологлар томонидан амалга оширилган. Бу борада филологлар Р. Абдусатторов, Н. Нишонбоевларнинг илмий алоҳида аҳамиятга эга. Уларнинг тадқиқотларида Ўзбекистон радиосининг журналистикаси масалалари ёритилган. Ўзбекистон радиосининг вужудга келиши тарихини 1937 йилга қадар бўлган жараёни Б. Риҳсиев томонидан тадқиқ етилган. А.Ф.Есин ҳам илмий ишида радио ва телевиденияни тарихий нуқтаи назардан ўрганиб чиққан. Шунингдек, С.Е.Смирнов ва Р.Раҳмоновларнинг радио фаолиятига доир рисоалари ҳам олоҳида ўринга эга. Мазкур тадқиқотлар республикани радиолаштириш жараёнининг турли даврларни ҳамда унинг фаолиятини ёритганлиги эътиборга молик.

Ўзбекистонда радиолаштириш жараёнининг тўлиқ тарзда тугатилиши, унинг

моддий-техник ҳолати, радиожурналист кадрлар масаласи ҳамда аҳолини радио билан қамраб олиниши жараёни тизимли равишда ўрганилмаган. еспублика радиоси советлар даврида ҳам, мустақиллик йилларида ҳам тарихийлик нуқтаи назаридан тўлиқ ёритилмаг анлигини кўрсатади. Ўзбекистон Республикаси Марказий Давлат Архивида радиолаштириш тарихига доир кўплаб маълумотларнинг мавжудлиги ва республика радиосининг тарихини илмий жиҳатдан ёритиб берувчи тадқиқотларнинг яхлит ҳолда таҳлил этилмаганлиги мавзунини илмий асосда ўрганишни тақозо этади.

3. Тадқиқот натижалари:

Ўзбекистонда аҳоли учун мунтазам радиоэшиттиришлар 1927 йилнинг бошларидаёқ олиб борила бошлади. Жамиятда ўзининг сиёсий ва мафкуравий ғояларини тарғиб қилиш воситаси сифатида совет ҳукумати радиодан кенг фойдаланган. Ўзбекистон радиоси ташкил этилган даврдан бошлаб республикада давлатнинг, айниқса партиянинг ички ва халқаро майдонда амалга ошираётган фаолияти, халқаро сиёсий аҳвол ва айни вақтда совет жамиятидаги жараёнлар кенг кўламда ёритила бошланди, бунда совет фуқароларининг турмуш даражасининг ижобий томонларини тарғиб қилиш асосий сиёсий ва мафкуравий устувор вазифалар этиб белгиланди, жамиятдаги мавжуд кўплаб ижтимоий муаммолар ҳақида сўз юритишга эса рухсат берилмади. Бу мафкуравий мақсадларнинг амалга оширилиши учун радиолар фаолияти ҳукумат томонидан етарли даражада маблағлар билан таъминланиб турилди. Бу ишларга сиёсий жиҳатдан жиддий тус берилиб, хаттоки 1928 йил 2 январда бўлиб ўтган ЎзССР КПнинг XV съездида мафкуравий тарғибот ва ташвиқот ишлари учун давлат бюджетидан маблағ ажратиш масаласи кўриб чиқилди ва бундай вазифани оммавий равишда амалга оширишда республика радиоси "энг муҳим ва фойдали восита" эканлиги эътироф этилди, шунингдек, республикада радио ишларини яхшилаш бўйича бир қатор кўрсатмалар ҳам берилди[1].

Совет ҳокимиятининг ташкил топган энг дастлабки кунлариданоқ тарғибот ва ташвиқот тизимида оммавий ахборот воситалари ва радио асосий воситалар саналган. Газеталар ва радио партия аппарати тизимининг мантиқий давоми ва унинг "мафкуравий қуроли" вазифасини бажарган бўлса, журналистлар эса "мафкуравий фронт офицерлари" деб юритилган[2].

Собиқ Иттифоқ давлатларининг барчасини қўшиб ҳисоблаганда 1922 йилда 232 та газеталар мавжуд бўлган бўлса, 1932 йилда уларнинг сони 7,5 минтага етказилди, 1940 йилга келиб эса жами 8,8 мингдан ортиқ газеталар нашр этилган бўлсада[3], радио совет ҳукумати ва партия органларининг асосий тарғибот ва ташвиқот воситаси бўлиб қолди.

Совет ҳукумати ва партия раҳбарлари ўзларининг сиёсий ва мафкуравий ғояларини тарғибот қилишда турли эшиттиришлардан кенг фойдаланганлар ва Ўзбекистон радиоси қарор топган дастлабки йилларда эса асосий жанр радиогазета бўлган эди. Радиогазетанинг биринчи эшиттиришини 1927 йил "Правда Востока" газетасининг таҳририяти томонидан ташкил этилган радиого ёрдам бериш тўғараги амалга оширган эди. Шу йилнинг биринчи чорагида ҳар куни кундузги соат 7:20 дан 7:30 га қадар Тошкент радиоси орқали радиогазеталар эфирга узатилган. Ўн дақиқалик бу радиогазетада республикада амалга оширилаётган энг муҳим сиёсий ва иқтисодий жараёнлар тўғрисидаги масалаларга оид маълумотлар ўқиб эшиттирилган бу хабарларни етказишда ҳам асосий эътибор "совет жамиятининг эришаётган мислсиз ютуқлари"га қаратилган бўлиб, улар ҳам республика

аҳолисини "коммунистик руҳда тарбиялаш" борасидаги кўп сонли эшиттиришлардан бири эди. Бундай эшиттиришларнинг совети кишисининг "мафкуравий онгини оширишдаги" аҳамиятидан келиб чиққан ҳолда 1927 йилнинг иккинчи чорагига келиб радиогазеталарнинг эфир вақти 20 дақиқага узайтирилган эди[4].

Республика радиосининг 1928 йилнинг биргина март ойидаги эшиттириш дастурлари жадвалига эътибор берилса, эшиттиришларнинг асосий қисми оммавий тарғиботга доир бўлган. Қишлоқ хўжалиги соҳасига бағиршланган эшиттиришлар ҳафтанинг тўрт кунда эфирга узатилиб, бир ҳафталик эфир вақтининг 14,2% (жами 28 соат 4 соати қ.х) ташкил этган.

XX асрнинг 20-йиллари охири ва 30-йилларда республикада мулкдорлар синфини тугатиш, совет тузумига қарши ғояларга қарши кураш, жамиятда аёллар ва эркеклар ҳуқуқини тенглаштириш, саводсизликни тугатиш, жамоалаштириш каби олиб борилган сиёсий жараёнлар таҳлили ва асосан бу борада ҳукуматнинг эришаётган "ижобий натижалари ва ютуқлари"га ўта юқори даражада сиёсий тус берилиб, "совет кишиларининг мислсиз ғалабалари" сифатида талқин қилинган мунтазам эшиттиришлар бериб борилди.

XX асрнинг 20-йиллари охири ва 30-йилларида Тошкент радиосида бешта тилда 12 та радиогазета эшиттирилганлиги бу борадаги амалга оширилган ишларнинг кўламини кўрсатиб турибди. Масалан, рус тилида "Рабочий", ўзбек тилида "Пахта учун кураш", "Озод қилинган хотин-қизлар", қozoқ тилида "Трактор", қирғиз тилида "Колхоз" ва бошқа номдаги радиогазеталар мунтазам равишда эфирга узатиб турилган[5].

Бу даврда эфирга узатиб борилган радиогазеталарнинг таҳлили шуни кўрсатадики, асосий эшиттиришлар сиёсий масалаларга бағишланган бўлиб, кейинги ўринларда эфирнинг кўпчилик вақти қишлоқ хўжалиги ва пахтага ишлов бериш ҳамда парваришлаш ишларига бағишланган эшиттиришларга ажратилган. Яна бир эътиборли томони, бу эшиттиришлар соҳалар бўйича мутахассислар иштирокидаги маърузалар ва суҳбатлар тарзида ҳам ташкил этилган[6].

Сиёсий тус берилган радиоэшиттиришлар туркумига кирган дастурлардан яна бири махсус мавзу асосида ташкил этилиб, унда республикадаги мавжуд ишлаб чиқариш корхоналари, қишлоқ хўжалиги ва халқ хўжалиги соҳалари ўртасидаги XX асрнинг 30-80 йилларида совет жамиятида урф бўлган ва алоҳида хусусиятлари билан авж олган "социалистик мусобақа"лар ва айни вақтда иттифоқдош республикалар ўртасида ҳам мавжуд бўлган шундай "мусобақалар" ёритиб борилган[7]. Бу каби масалаларга бағишланган эшиттиришлар Тошкент радиосининг ҳар куни эрталабки соат 6:30 дан 7:00 га қадар дастурларидан муқим ўрин олган эди[8].

XX аср 30-йилларининг биринчи ярмида республика радиосидаги эшиттиришларнинг мазмуни ва сифати такомиллашиб бориб, радионинг ўзи ҳам дастлабки йилларга нисбатан бирмунча оммалашди. Бу йилларда республика радиосининг асосий вазифаси ва айни вақтда эшиттиришларнинг устувор йўналишлари этиб энг аввало ҳукуматнинг "мафкуравий тарғиботлардаги муқим кўрсатмаларини" бажариш белгиланди, хусусан, ҳар бир ишлаб чиқилган дастурлар ва эфирга узатилаётган эшиттиришларда советлар мамлакатаида фан, маданият ва техникани ривожлантириш соҳасида қўлга киритилган ютуқларни, илғор тажрибаларни ёритиб боришга асосий эътибор қаратиш, шунингдек, коммунистик партия ва совет ҳукуматининг "республика иқтисоди ва халқ фаровонлигини

юксалтириш" йўлида амалга ошириб бораётган тадбирлари ва режаларини кенг тарғиб қилиб бориш алоҳида кўрсатиб қўйилди. Бу кўрсатмалардан келиб чиққан ҳолда республика раиосида XX асрнинг 30-йилларида Ўзбекистонда қурилаётган йирик қурилишларнинг бориши, жумладан, Тошкент тўқимачилик комбинати, Олмалиқ шахри қурилиши, Чирчиқ электр химия комбинатларида олиб борилаётган ишлар тўғрисида эшиттиришлар мунтазам равишда бериб борилди[9].

Бир томондан радиоэшиттиришлар мавзулари ва мазмуни кенгайтириб боришига катта эътибор қаратилган бўлса, иккинчи томондан барча оммавий ахборот воситалари каби радио эшиттиришлар ҳам давлат томонидан қаттиқ назорат остига олинган эди. Қолаверса, радиоэшиттиришларни аниқ сиёсий ва мафкуравий мақсадларга йўналтириш нуқтаи-назаридан 1927 йил январида ВКП(б) марказий комитети томонидан барча радио эшиттиришларнинг дастурларини партиа назоратидан ўтказиш мажбурийлиги ҳақида қарор қилинади[10]. Хаттоки шундай ҳолат ҳам кузатилади-ки, 1930 йилнинг охирида радиогазетада халқ хўжалигига нисбатан танқидий материаллар қўпайиб кетганлиги сабабли Ўзбекистон Коммунистик партиаи марказий комитетининг биринчи секретари А.Икромов радио студияга телефон қилиб, қаттиқ дакки беради ҳамда асосий эътиборни "совет давлатининг ютуқларини" акс эттирувчи репортаж, лавҳа ва очерклар эшиттиришларига қаратишни кўрсатиб ўтади [11]. Шу тариқа биринчи беш йиллик (1928-1932 йй) давомида республика радиоси коммунистик партиа ва совет ҳукуматининг ташвиқот ва тарғиботнинг "ўткир қуроли"га, "социалистик мусобақанинг ташкилотчиси", "халқни сиёсий, бадий ва эстетик руҳда тарбиялаш ўчоғига" айлантирилди.

1935 йил май ойида Совет давлати раҳбари Сталин томонидан "Тарғибот ишларини такомиллаштириш масалалари" юзасидан ВКП(б) МК йиғилишида маъруза қилинди. Сталиннинг таклифи билан тарғибот ишларини бешта йўналишда, яъни, нашр ишлари, партиа пропагандаси ва агитацияси, мактаблар, фан ва маданий-маърифий йўналишларда мунтазам амалга ошириб бориш таклиф этилди[12]. Кейинчалик бу алоҳида фаолият кўрсатган бўлимлар бирлаштирилиб, ВКП (б) МК таркибидаги ягона "Тарғибот ва ташвиқот бўлими" га айлантирилди, бу билан ҳокимият барча партиа органлари, оммавий ахборот воситалари, радио ва бошқаларнинг тарғибот ва ташвиқот ишларини тўла назорат қилишини таъминлади[13].

1932 йил охирида Ўзбекистон ССР бутун мамлакат билан биргалик биринчи беш йиллик (1928-1932 йй) режани муддатидан илгари, 4 йилу 3 ой ичида бажаради. Ўз даври учун ниҳоятда муҳим ҳисобланган бу воқеа республика радиостанциясида радионамойиш билан нишонланди. Бу радионамойишда Ўзбекистон КП Марказий Комитетининг биринчи секретари Акмал Икромов ҳамда республиканинг биринчи президенти Йўлдош Охунбобоев, шунингдек, ҳукуматнинг бошқа вакиллари жонли эфирда нутқ сўзладилар[14]. Бундан шуни англаш мумкинки, биринчидан, бевосита жонли эфирларнинг ташкил қилиниши радио фаолиятининг маълум даражада профессионаллашиб борганлигини кўрсатса, иккинчидан радиоэшиттиришлар мазмуни ва эфир вақтлари тарғибот-ташвиқот ишларига мос тарзда шакллантириб борилган, айна вақтда эса, эфир дастурлари мазмуни ва турлари, йўналишлари ҳам бойитиб борилган. Хусусан, 1934 йилдаги радиоэшиттиришлар дастурларига эътибор қаратиладиган бўлса, умумий эшиттириш дастурларининг 49,3% ни мусиқий дастурлар, 4,3% ни адабий драматик эшиттиришлар, 3,6% ни таълим-тарбиявий мазмундаги, 7,9% ни жисмоний

маданий эшиттиришлар ва 13,9 %ни оммавий тарғиботга доир эшиттиришлар ташкил қилган бўлса, асосий 18,9% дастурларнинг мазмунини сиёсий хабарлар ташкил этганлигини кўриш мумкин [15].

Иккинчи беш йиллик (1933-1937 йй) даврида оммавий-сиёсий эшиттиришлар жамиятдаги рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнларга мос равишда ҳилма-хил жанрда олиб борилди. Бу даврдаги эшиттиришларнинг ҳам асосий қисми аввалгидек совет ҳукумати ва коммунистик партиянинг сиёсий-иқтисодий ва маданий ҳаёт жараёнларидаги "раҳнамолик" фаолиятининг ҳамма томонларини қамраб олди. Совет даврига оид сиёсий адабиётларда ва архив ҳужжатларидаги маълумотларда қайд этилишича "иккинчи беш йилликда (1933-1937 йй) Ўзбекистон социализм қуришни якунлади" [16].

Республиканинг "илғор социалистик давлатга айланганлиги" ҳамда 1936 йил 5 декабр куни Советларнинг фавқулодда VIII сзди СССРнинг янги Конституциясининг қабул қилинганлиги республика радиосининг энг муҳим ва долзарб мавзусига айланди. Эндиликда радио янги конситуцияни кенг халқ оммасига ҳавола этиш ва бу орқали халқни партия чақириқлари ва давлат сиёсатига мос тарзда "ҳаёт тарзини ташкил қилишга" даъват эта бошлади. Ўзбекистон радиоси Республика Советлари VI Фавқулодда сьздини 1937 йил 12 февралда олиб эшиттирган[17].

Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон собиқ Иттифоқнинг асосий ҳарбий-стратегик ва иқтисодий таянчига айланди, республиканинг барча ишлаб чиқариш соҳалари ҳарбийлаштирилди, қишлоқ хўжалиги асосан фронт учун пахта ва бошқа маҳсулотлар етказиб бера бошлади. "Ҳамма нарса фронт учун!", "Ҳамма нарса ғалаба учун!" каби жанговор чақириқлар республика радиоси зиммасига ҳам жиддий мафкуравий ва сиёсий масъулият юкледи. Ҳарбийлаштириш энг аввало радиода намоён бўлди, эшиттиришлар дастури тубдан ўзгартирилди. Ўзбекистон радио эшиттириш карнайларидан аҳоли учун ҳар куни фронтдаги жангчиларнинг қаҳрамонликлари ва жасоратлари, жанговор ҳаракатларнинг айрим лавҳалари, шунингдек фронт орқасидаги долзарб жараёнлар билан боғлиқ муаммолар ёритиб борилди.

1941 йил 22 июндаги "Сўнгги ахборот" дастурида фронтдан олинган биринчи хабар эшиттирилди. 1941 йил 3 июл куни эрта тонгда Москва вақти билан соат 8.00 да давлат раҳбари И.В.Сталин радио орқали барча халқни оммавий сафарбарликка чақирди[18].

Урушнинг дастлабки кунларидан собиқ иттифоқнинг ғарбий ҳудудларидаги кўплаб саноат корхоналари, заводлар ва фабрикалар Ўзбекистонга кўчириб келинди. Бу саноат корхоналарининг Ўзбекистон ҳудудлари бўйлаб жойлаштирилиши ва ишлаб чиқаришни йўлга қўйиши, уларда мамлакатнинг мудофаа қудратини оширишга хизмат қилувчи маҳсулотларнинг ишлаб чиқарилаётганлиги ҳақидаги маълумотлар мунтазам равишда радиоэшиттиришларда ёритиб борилди. Ўзбекистон фронтнинг аслаҳахонасига айланганини қайта-қайта таъкидлаб турилди. Тошкент радиосининг шундай эшиттиришларидан бирида ўзбекистонлик ишчилар ўз иш ҳақларининг бир қисмини, деҳқонлар сўнгги жамғармаларини фронт учун самолётлар, танклар ишлаб чиқаришга ҳадя этаётганлигини, шунингдек, Ўзбекистондан фронтга озиқ-овқат, кийим-кечак олиб кетаётганлиги ҳақида, Москвадан кўчириб келтирилган Чкалов номли заводда ишлаб чиқарилган ҳарбий самолётлар ҳамда Тошкентдан эшелонларга юкланиб, фронтга юборилаётган танкларнинг тўғри уруш майдонларига бориб ҳарбий ҳаракатларда иштирок

этаётганлиги ва совет жангчиларининг галабаларига муҳим ҳисса қўшаётганлиги ёритиб берилган эди[19].

Бу йилларда ҳукумат томонидан шошилинч қарорлар чиқарилиб, уларнинг деярли барчаси зудлик билан кенг халқ оммасига етказилиши зарур бўлган. Жумладан, 1941 йил 7 июль кунги радио эшиттиришлар дастурида СССР Халқ Маорифи Комиссарининг ўринбосари Рачинская радио орқали шошилинч мурожатномани ўқиб эшиттиради, ушбу мурожатнома вилоят ва туман маориф мудирларига таъаллуқли бўлиб, мактаб ўқитувчилари ва ўқувчиларини қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилиш тўғрисида эди [20]. Хусусан, 1941 йил 11 август кунги эшиттиришларда, шу йилнинг 13 августидан ўрта мактаб ўқитувчилари ва ўқувчиларини пахта йиғим-теримиغا жалб қилиш тўғрисида радиодан эълон берилади[21].

Ўзбекистон радиосининг кўпчилик ҳодимлари Совет Ахборот бюроси хабарларини, "Сўнги Ахборот" материалларини, "Правда" газетасининг бош мақоласи ва обзорини қўлларига қалам олиб тинглардилар. Бу материалларни улар зудлик билан ўзбек тилига таржима қилиб, республика аҳолисига ҳар қандай ҳолатда ҳам етказиб турди. Уруш йилларида фақат Совет Ахборот бюроси хабарларидан 2 минга яқини ўзбек тилига таржима қилиб эшиттирилди. Москва радиоси орқали эшиттирилган энг муҳим материаллар асосида ўзбек радио журналистлари "Сўнги соатда" номли эшиттириш остида юзлаб ахборот бердилар [22].

1941 йил 3 июль кунги эшиттириш дастурларида Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган бутун шаҳар ўқитувчилар мажлисининг қарори юзасидан оммавий чақирىқ қилинади. Ушбу эшиттиришда ўқитувчилар учун харбий таълим берувчи тайёрлов курслари ташкил этилиши ҳамда 8 ёшдан 16 ёшгача бўлган ўқувчиларни ҳаво ҳужуми ва кимёвий ҳужумларда ёрдамчи куч сифатида тайёрлаш бўйича кўрсатмалар берилади[23].

Уруш йилларида республика миқёсида кўплаб ҳарбийлаштириш тўғрисида кўплаб қарорлар чиқарилди, тадбирлар амалга оширилди. Республика радиоси орқали эса қарорлар ижроси ҳамда тадбир натижалари тўғрисида мунтазам эшиттиришлар бериб борилди. Жумладан, давлат ҳизматидаги ва фронтга сафарбар этилган ота-оналарнинг фарзандлари учун боғчалар 24 соат ишлаш режимига ўтилиши тўғрисидаги қарор, республикадаги ҳар бир мактаб ва хонадонларни ҳарбий ҳолатга келтириш юзасидан олиб борилаётган тадбирларнинг амалдаги ижроси тўғрисида аниқ фактлар асосида радио журналистлар томонидан ёритиб борилди[24]. Шунингдек, чиқарилаётган қарор ва фармонлар ижроси ҳамда барча ҳарбийлаштириш тадбирларини амалга ошириш учун керак бўладиган моддий таъминот масаласига бу йилларда марказ кўмаклаша олмаслигини ҳисобга олган ҳолда, республика зиммасига катта масъулият юклайди. Шу боис бу йилларда радио дастурлар орасида меҳнатга бўлган муносабатни янада оширишга қаратилган эшиттиришларнинг сонини ортади[25]. Жумладан, радио орқали пахта планининг бажарилиши, қишлоқ хўжалигининг бошқа сохалари хусусан чорвачилик, паррандачилик, боғдорчиликнинг иқтисодий кўрсаткичлари бўйича қўлга киритган натижалари борасидаги маълумотлар эшиттириб борилди[26].

Бутуниттифоқ радиосида бўлганидек республика радиосида радиогазеталарнинг сўнги ахборот эшиттиришларига айлантирилиши радио тарихидаги муҳим ўзгаришларидан бири бўлди. "Сўнги ахборот" дастурида республика ҳаётига тааллуқли муҳим хабарлар мунтазам ёритиб берилган. Уруш йиллари "Сўнги

ахборот" дастури кўпайтирилди. У ҳар ҳафтада икки марта эфирга чиқиб турди. Аҳоли бу дастурнинг бирор сонини ўтказиб юбормасликка ҳаракат қиларди [27].

Уруш йилларида мингларча ўзбек оилалари урушда қатнашаётган ёки ватан ҳимояси учун ҳалок бўлганларнинг Ўзбекистонга кўчириб келтирилган фарзандларини ўзларига фарзанд қилиб олдилар. Ўзбекистон радиоси эса халқ орасида бу каби инсонпарварлик ва меҳр-мурувват жараёнларини амалга ошириш йўлидаги тарғибот эшиттиришларини олиб борди. Айниқса, турли миллатлар болаларининг 14 нафарини фарзандликка олган Шомаҳмудовлар оиласи ҳақида республика радиосида очерк ва ҳикоялар, лавҳалар мунтазам эшиттириб турилди[28].

Фронт ортида турган халқ ўзларининг шахсий жамғармаларини ўз ихтиёрлари билан фронт учун ёрдам тариқасида бериб турди. Халқ томонидан жами 30 миллионга яқин маблағ топширилди. Бу оммавий ватанпарварлик ҳаракатини тарғиб қилишда республика радиоси ўз ҳиссасини кўшди.

Урушдан кейинги беш йилликнинг биринчи йилларидаёқ радио эшиттиришларда қишлоқ хўжалигини тиклашга, халқнинг моддий фаровонлигини муттасил оширишга қаратилган эшиттириш дастурлари тайёрланди. Марказий ва республика радиоэшиттиришларни мунтазам олиб эшиттирадиган жуда кўп калхоз ва совхозларда радиоузеллар ишлай бошлаган[29]. Олиб эшиттирувчи радионуқталарнинг сони 1940 йилдаги 71200 тадан 1950 йилга келиб 163600 тага етганлиги, республика аҳолисининг қўлидаги кўп тармоқли приёмникларнинг сони 200000 дан ортиқ эканлиги радио дастурлардаги тарғибот ишларини амалдаги натижаларини кўрсатишга имкон яратди[30].

КПСС Марказий Комитетининг 1960 йил 29 январдаги Совет радиоэшиттиришларини яхшилаш тўғрисидаги қарорида радиоэшиттиришларнинг гоёвий ишлардаги катта роли эътироф этилиб, унинг дастурларида мафкуравий тарғибот ва ташвиқот ишларига янада кўпроқ ўрин ажратиш вазифаси топширилди[31].

XX асрнинг 50-60 йилларидаги радиодастурларнинг бир кунлик эфир вақти 12 соатни ташкил этиб, шундан 60 % концерт ва турли кўнгилочар маданий дастурлар ташкил этган. Қолган 40 % дастурларда аҳоли онгига коммунистик мафкурани сингдириш йўлидаги турли масалаларга бағишланган эшиттиришлар бериб борилган бўлиб, ҳафтада бир марта соат 22:00 эфирга узатилган "Коммунистик ахлоқ ва тарбия" номли эшиттиришни бунга мисол қилиб кўрсатиш мумкин[32].

Бундай тарғибот ва ташвиқот ишлари қишлоқ хўжалигига оид эшиттиришларда ҳам эфирга узатиб турилди. Масалан, 1967 йилда пахтачилик машиналари бўйича махсус давлат конструкторлик бюросида икки қаторли пахта териш машинаси конструктураси яратилгач, уни далада синовдан муваффақиятли ўтказгани учун конструкторлар - Мариков, Тютков, Глазатов, Приходко, шунингдек машхур механизаторлар Турсуной Оҳунова, Жавод Кўчиев ва машина конструкциясини яратганлар номига кўплаб табрик хатлари кела бошлади. Бу мактуб ва телеграммалар радио редакцияларида мунтазам равишда эълон қилиб турди. Бундай тарғибот эшиттиришлари натижасида республикадаги кўплаб аёллар механизаторлик касбини танладилар[33]. Бу каби қишлоқ хўжалиги мавзусига бағишланган дастурлар радиоэшиттиришларнинг кунлик эфир вақтининг (соат 20:45 да) 45 дақиқасидан ўрин олган. Бу мавзу ҳафталик эшиттиришларнинг 3-5 % ташкил этган[34].

Радио Ўзбекистонда мафкуравий тарғибот билан бир қаторда республикада

амалга ошириладиган қурилишлар ҳақида, шу давр жамиятининг ижтимоий ва иқтисодий ҳаётида урф бўлган "социалистик мусобақа"лар ҳақида, байналминалчилик ва ватанпарварлик мавзуларида ҳамда халқаро воқеаларга бағишланган мунтазам эшиттиришларни эфирга узатиб борди. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, бир ҳафталик радиодастурларнинг 0,6% халқаро воқеалар, 0,4% республикадаги қурилиш ишлари тўғрисида, 10% республика аҳолисини миллий бағрикенглик руҳида тарбиялашга қаратилган дастурлардан иборат бўлган[35].

Ўзбекистон радиоси иттифоқдош республикалар орасида ҳам кенг фаолият олиб борган. Бу фаолият доирасида "Мусобақа-омма ижодиётига", "Биз - ватанпарвар интернационалчилармиз", "Дўстлик байроғи", "Совет турмуш тарзи", "Бизнинг замондошимиз" "Интернационал-дўстлик клуби", "Ёшларнинг меҳнат автографи" сарлавҳаси остида радиоэшиттиришлар бериб борилди. Уларда партиянинг миллий сиёсати, иттифоқдош республикалар иқтисодий ва маданий алоқаларини мустаҳкамлаш жараёнлари ёритилган. Ўзбекистон радиоси ўз тингловчиларига "Ягона оилада" рубрикаси остида қардошлик дастурини эшиттириб борган. Унда Ўзбекистонда яшаётган кўп миллатли халқларнинг биргаликда меҳнат қилаётганликлари ва уларнинг эришган муваффақиятлари ёритиб борилган. Бу давр матбуотида ҳам юздан ортиқ миллатга мансуб халқларни жипслаштиришда радио ҳодимларининг меҳнатлари юксак баҳоланган[36].

Совет ҳукуматининг халқ орасида илмий-атеистик тарғиботини кучайтириш ишида ҳам республика радиоси асосий восита бўлди. 1927 йил июнь ойи эшиттириш дастурлари орасида ҳафта мобайнида икки соатлик эшиттиришларни динга қарши марузалар ва суҳбатлар ташкил этганлигини кўриш мумкин[37]. Аҳоли орасида диний эътиқодни ва тушунчаларни йўқотиш мақсадида дастурларда илмий атеизмга доир маруза ва суҳбатлар билан бир қаторда жойларда динга қарши ва унинг зарарли оқибатларини тушинтириш юзасидан жонли эшиттиришлар, радиоочерклар уюштирилди. Агар XX асрнинг 30-йилларида бу мавзудаги эшиттиришлар бир ойлик эшиттиришлар умумий соатининг 11,1% ташкил этган бўлса, XX асрнинг иккинчи ярми ва охирига келиб бир ой мобайнида икки марта 40 дақиқадан эфирга узатилиб, дастурларнинг тахминан 2% ташкил этган[38].

Юқоридаги фоиз кўрсаткичлар республика радиоси ташкил этилган дастлабки йилларга нисбатан камайганлигини кўрсатмоқда. Бунга сабаб дастлабки йилларда динга қарши радио орқали олиб борилган тарғибот ишларининг ҳалқ онгига сезиларли даражада таъсир ўтказганлигининг советлар таъбири билан айтганда "мафкуравий тарғиботларнинг ижобий натижаси" эди. Шунга қарамаздан совет ва партия ҳукумати раҳбарлари бу масалани диққат марказидан четда қолдирмади. Жумладан, бу даврдаги радиодастурларни кузатиш натижалари шуни англатадики, динга қарши эшиттиришлар асосан ўзбек халқининг миллий байрами Наврўз арафаси, совет давлатида кенг нишонланган "Октябр инқилоби"ни ҳамда янги йил байрами арафасида бундай эшиттиришлар маълум даражада кўпайганлигини кўриш мумкин[39]. Хусусан, "Дин-меҳнаткашларни эзиш қуроли", "Бухоронинг муқаддас ерлари", "Космосни эгаллашда фан ва техниканинг роли", "Диний байрам ва маросимлар ҳақида уйдирма ва ҳақиқат", "Илмий - техника тараққиёти ва дин", "Ислом ва хотин - қизлар", "Ажойиботлар олами", "Фан ва техника янгиликлари" каби эшиттиришлар шулар жумласидандир[40].

Республика ва вилоят радиоэшиттириш комитети ҳузурида махсус илмий атеистик советлар иш олиб борган. Унга партия, совет ҳодимлари, олимлар, шифокорлар, маданият арбоблари жалб этилган бўлиб, улар ўзларининг марузалари

билан радио эшиттиришларда фаол иштирок этиб бордилар. Бундай эшиттиришларга айниқса вилоят радиоларида кўпроқ эътибор берилган. Чунки ҳукума раҳбарлари "коммунистик ғояни республиканинг барча аҳолисига бирдек сингдириш зарур" деб ҳисобланганлар [41]. Бундай мазмундаги эшиттиришлар Наманган [42], Фарғона [43], Самарқанд [44] ва Бухоро [45] вилоятларида ҳар ойда икки марта эфирга узатилган.

Аҳолига коммунистик мафқурани сингдириш борасида муҳим радио эшиттириш дастурларидан бири бу "Сиёсий билимлар радио унверситети" номли эшиттириш бўлиб, бу эшиттириш партия ўқув жараёнидаги тингловчиларга ва тарғиботчиларга мўлжалланган бўлсада, бу эшиттириш кенг халқ оммаси учун ҳам эшиттирилган. Буларда сиёсий иқтисод ва коммунистик ғоялар бўйича марузалар, суҳбат ва бошқалар ўқув йили давомида ҳар ҳафтада жума кунлари эфирга узатилган. Уларнинг мавзуси мактабларида ўтказиладиган машғулотларнинг режасига мувофиқ тарзда тузилган ва одатда мактабларида бу мавзулар ўранила бошлашдан анча олдин эшиттирилади. "Тарғиботчилар тўғарак стол атрофида" рубрикаси остида берилаётган эшиттиришлар, очерк ва ҳикоялар анъанавий эшиттиришлар тусини олди. Радио "энг яхши тарғиботчиларнинг тажрибасини партия ўқуви тизимидаги барча тарғиботчиларга ёйиш"га интилди. Бу соҳада улар сиёсий маориф уйлари ва кабинетларига ёрдам кўрсатиб борди[46].

Республика радиоси "коммунистик мафқурани халқ онгига сингдириш" билан шуғулланиб турган бир вақтда ҳориж мамлакатлари радиоларида Ўзбекистон ҳамда иттифоқдош республикаларнинг ҳаёти ҳақида, миллий республикалар халқларига нисбатан совет ҳукуматининг олиб бораётган сиёсатини аслида қандай эканлигини кўрсатишга қаратилган эшиттиришлар мунтазам бериб борилган. Совет давлати ҳукумати эса бу маълумотларни инкор қилиш мақсадида республика радиоси оммавий тарғибот бўлими ҳодимлари олдига совет турмуш тарзи, унинг кун сайин "янада яхшиланиб бораётганлиги", эришилаётган "ютуқлар" тўғрисидаги маълумотларни эшиттириш дастурларида кенг ёритиш ҳақида кўрсатма берди[47]. Бу мақсадда Республика радиосида "Совет турмуш тарзи", "Улуғ октябрь байроғи остида", "Коммунизм йўлидан 60 йил", "Меҳнат сулоалари шажараси", "Дўстлик - олмосдан мустаҳкам", "Ўзбекистон дўстларимиз кўзи билан" каби бир қатор эшиттиришлар берилди[48].

Республикада ташкил этилган радио партиянинг измида бўлиб, унинг дастурлари республикадаги барча ижтимоий қатламга бирдек мафқуравий таъсирини ўтказиб, ўзлари учун керакли бўлган шахсларни тарбиялашга ҳизмат қилди. Шу сабабдан радио дастурларни тайёрлаш режаси камида бир ой илгари тузилиб партия аъзолари томонидан қандай масалаларга эътиборни кучайтириш аниқ белгилаб берилган. Партия томонидан белгиланган масалалар бўйича тайёрланган суҳбатлар, марузалар, янгилıklar ва бошқалар асосида тузилган эшиттиришлар тематикаси партия тасдиғидан ўтгандан сўнггина эфирга узатилган[49].

4. Хулосалар:

Республика радиоси ўзининг мустақиллик даврига қадар олиб борган 70 йилдан ортиқ ижодий фаолияти давомида совет ҳукумати ва партия мафқурасини халқ онгига сингдиришга, иттифоқда ва республикада амалга оширилган сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ва маданий жараёнларнинг ўз даври учун фақатгина "ижобий" томонларини очиб беришга ҳизмат қилди.

Иқтибослар/Сноски/References

- [1] ЎМА(Ўзбекистон Миллий архиви), Р.837 -фонд, 5-рўйхат, 387-йиғма жилд, 32-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund R.837, opis 5, case 387, page 32.)
- [2] Чогандарян М.Г. Методы, способы и приемы советской пропаганды в 1920?30-е гг. XX в / Теория и практика общественного развития. 2013. № 4. Стр.181-183. (Chogandaryan M.G. Methods, methods and techniques of Soviet propaganda in the 1920-30s. XX century / Theory and practice of social development. 2013. No. 4. Pages 181-183.)
- [3] История СССР с древнейших времен до наших дней. М.,1967. Т. VIII. С. 653 ; -М.,1971. Т. IX. С. 371. (The history of the USSR from ancient times to the present day. М., 1967. Т. VIII. S. 653; -М., 1971. Т. IX. S. 371.)
- [4] Правда Востока.1927 йил июль, август, сентябрь сонлари. (True East. 1927 July July, August, September sonlari.)
- [5] ЎМА, Р.837 -фонд, 5-рўйхат, 253.-йиғма жилд, 47-48 варақ. . (National Archives of Uzbekistan, fund R.837, opis 5, case 253, page 47-48.)
- [6] Раҳмонов Р. Ўзбекистон-халқ аудиторияси. -Тошкент: Ўзбекистон, 1977- Б.7. (Rahmonov R. Uzbekistan-folk audience. -Tashkent: Uzbekistan, 1977- B.7)
- [7] Правда Востока.1927-1930 йиллар сонлардаги радиоэшиттириш дастурлари. (Pravda Vostoka. Broadcasting Programs 1927-1930)
- [8] ЎМА, Р.9-фонд, 1-рўйхат, 2924.-йиғма жилд, 114-варақ. . (National Archives of Uzbekistan, fund R.9, opis 1, case 2924, page 114.)
- [9] ЎМА, .Р.736 -фонд, 1-рўйхат, 611.-йиғма жилд, 29-варақ. . (National Archives of Uzbekistan, fund R.736, opis 1, case 611, page 29.)
- [10] Рихсиев Б. Энди сўз кекса хизматчиларга // Фан ва турмуш. - Тошкент, 1969. - №5. - Б.6. (Rixsiev B. Now the word for older workers // Science and Life. - Tashkent, 1969. - No.5. - P.6.)
- [11] История советской политической цензуры. Документы и комментарии. 1917-1993. Ответственный составитель и руководитель творческого коллектива Горяева Т.М. М., 1997.- Стр.159.(The history of Soviet political censorship.Documents and comments. 1917-1993. Responsible compiler and head of the creative team Goryaeva T.M. - М., 1997. P. 159.)
- [12] Неvezhin В.А. "Если завтра в поход...": подготовка к войне и идеологическая пропаганда в 30-х ? 40-х годах. - М., 2007. (Nevezhin V.A. "If you go camping tomorrow ...": preparation for war and ideological propaganda in the 30s - 40s. - М., 2007.)
- [13] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 17-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 17.)
- [14] ЎМА, Р.1619-фонд, 11-рўйхат, 147-йиғма жилд, 3-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund R.1619, opis 11, case 147, page 3.)
- [15] Феррапонтов Б. "Гулистондан гапирамиз" //Ўзбекистон коммунисти, №1 1969 йил. -Б.67.
- [16] Феррапонтов Б. "Гулистондан гапирамиз" //Ўзбекистон коммунисти, №1 1969 йил. -Б.67. (Ferapontov B. "We speak from Gulistan" // Communist of Uzbekistan, No. 1969 -P.67.[16]
- [17] Раҳмонов Р. Ўзбекистон-халқ аудиторияси.. -Тошкент: Ўзбекистон,1977. - Б.16. (Rahmonov R. The Uzbek-folk audience .. - Tashkent: Uzbekistan, 1977. - P.16.)
- [18] Каримов Ш. Фалабага кўшилган ҳисса. -Тошкент: Ўзбекистон, 1990. - Б.110.

(Karimov Sh. Contribution to Victory. -Tashkent: Uzbekistan, 1990. - P.110.)

[19] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 29-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 29.)

[20] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 26-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 26.)

[21] ЎМА, 1796-фонд, 6-рўйхат, 310-йиғмажилд, 49,58-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 1796, opis 6, case 310, page 49,58.)

[22] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 1-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 1.)

[23] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 3-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 3.)

[24] ЎМА, 94-фонд, 5-рўйхат, 4043-йиғмажилд, 5-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 94, opis 5, case 4043, page 5.)

[25] ЎМА, 1796-фонд, 6-рўйхат, 310-йиғмажилд, 49,58-варақ. (National Archives of Uzbekistan, fund 1796, opis 6, case 310, page 49,58.)

[26] Раҳмонов Р. Ўзбекистон - халқ аудиторияси. -Тошкент: Ўзбекистон,1977-Б.16. (Rahmonov R. The Uzbek-folk audience .. - Tashkent: Uzbekistan, 1977. - P.16.)

[27] Раҳмонов Р. Ўзбекистон - халқ аудиторияси. -Тошкент: Ўзбекистон,1977-Б.16. (Rahmonov R. The Uzbek-folk audience .. - Tashkent: Uzbekistan, 1977. - P.16.)

[28] ЎМА, Р.837-фонд, 33-рўйхат, 6874-йиғма жилд, 49-варақ (National Archives of Uzbekistan, fund R.837, opis 33, case 6874, page 49.)

[29] ЎМА, Р.1822-фонд, 1-рўйхат, 508-йиғма жилд, 11-варақ (National Archives of Uzbekistan, fund R.1822, opis 1, case 508, page 11.)

[30] Иброхимов Ё. Ҳамиша изланишда// Ўзбекистон матбуоти. - 1965. - №1. - Б.20. (Ibrohimov Y. In constant search // The Uzbek Press. - 1965. - No. 1. - P.20.)

[31] Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз газетаси. 1957- 1969 йил март - апрель сонлари (We speak and broadcast from Tashkent. March 1957-1969 - April)

[32] Хидоятлов С. Пахтакор меҳнати шарафли. -Тошкент: Ўзбекистон, 1974-Б.4,5. (Xidoyatov S. The labor of cotton growers is honorable. - Tashkent: Uzbekistan, 1974 - P.4,5)

[33] "Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз" газетаси. 1957- 1969 йил январ, апрель, июль сонлари. (Newspaper from Tashkent and we will show. Issue 1957-1969 January, April, July).

[34] "Тошкент оқшоми" газетаси. 1960-1970 йил май, июнь, июль, август, октябрь сонлари. (The Tashkent Evening News. May, June, July, August, October, October 1960-1970).

[35] Рўзметов А. Радио интернационал тарбиянинг таъсирчан қуроли// Ўзбекистон Коммунисти . 1983. 7 июнь. - Б. 90. (Ruzmetov A. An Effective Tool for Radio Internationally Educated // Communist Uzbekistan. 1983. June 7. - P. 90.)

[36] ЎМА, Р.736-фонд, 1-рўйхат, 611-йиғма жилд, 30-варақ (National Archives of Uzbekistan, fund R.736, opis 1, case 611, page 30.)

[37] Тошкент оқшоми газетаси. 1960 -1970 йил июль сонлари. Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз газетаси 1980-89 йил март-апрель сонлари. (The Tashkent Evening News. 1960 - July 1970 issue. Talking to Tashkent and presenting its March / April 1980-89 issue.)

[38] Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз газетаси 1960- 80 йил март, октябрь, декабрь сонлари. (The Tashkent Evening News. 1960 - July 1970 issue. Talking to Tashkent and presenting its March / April 1980-89 issue.)

- [39] Наманган вилояти Давлат Архиви, Р.832-фонд, 3-рўйхат, 1-йиғма жилд, 11-варақ. (Namangan State Archives, Fund R.832, opis 3, case 1, page 11).
- [40] Шарипов.А. Илмий-атеистик пропаганданинг таъсирчанлиги учун //Мухбир. 1983 № 5- Б. 90.
- [41] Наманган вилояти давлат архиви. 832-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғма жилд, 30-варақ. (Namangan State Archives, Fund R.832, opis 3, case 1, page 11)
- [42] Фарғона вилояти архиви. 1224-фонд, 7-рўйхат, 1205-йиғма жилд, 17-19-варақ. (Archives of the Fergana region. Fund 1224, List 7, Volume 1205, Pages 17-19).
- [43] "Зарафшон" газетаси. 1960-1970 йил январь оий сонлари. ("Zarafshan" newspaper. January 1960-1970 Issues.)
- [44] Бухоро вилояти давлат архиви. 1220-фонд, 1-рўйхат, 10-йиғма жилд, 149-варақ. (State Archives of Bukhara region. Fund 1220, list 1, volume 10, page 149).
- [45] Есин А. Сиёсий билимлар радио Университети//Мухбир. 1983 № 5. - Б. 24. (Esin A. University of Political Science Radio // Correspondent. 1983 No. 5. - B. 24.)
- [46] Московский П.В. Совет халқини коммунистик тарбиялашда радио ва телевидениянинг роли. -Тошкент: Ўзбекистон, 1969. -Б.11. (Moskovsky P.V. The role of radio and television in the communist education of the Soviet people. -Tashkent: Uzbekistan, 1969. -P.11.)
- [47] Тошкентдан гапирамиз ва кўрсатамиз газетаси. 1960- 1980 йил февраль оий сонлари. (We talk and show in Tashkent. 1960 - 1980 February issue.)
- [48] ЎМА (Ўзбекистон Миллий архиви), Р.736-фонд, 1-рўйхат, 611-йиғма жилд, 131-варақ (National Archives of Uzbekistan, fund R.736, opis 1, case 611, page 131.)
- [49] ЎМА (Ўзбекистон Миллий архиви), Р.736-фонд, 1-рўйхат, 611-йиғма жилд, 131-варақ (National Archives of Uzbekistan, fund R.736, opis 1, case 611, page 131.)

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№2 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000